

VÉKONY PÁL ÉLETE ÉS HALÁLA

1

Vékony Pál IV/b oszt. tan. bement a fürdőszobába; mind a két szemét összeszorította, száját kicsit elfintorította – mint aki keserűvizet akar nyelni –, s belelőtt jobb halántékába.

A golyó nyílegyenesen rohant agyvelejébe. Halványan, véresen esett a fürdőkád mellé. Levelet nem hagyott hátra. Csak később vették észre, mikor levetköztették, hogy kabátja szélére gombostűvel egy cédulát tűzött, arra mindössze ezt írta: „*Nem érdemes élni.*”

Halála híre másnap terjedt el az iskolában. A diákok nemigen szerették őt. Hallgatag, alacsony, alamuszi fiú volt; ki az osztály közepén ült; se elöl, se hátul, a pad szélén, a mellette levő fal homályában, s elveszve a zsidongó, meleg sötétségben állandóan szentjánoskenyeret majszolt. Ezért még könyvei is szentjánoskenyér-szagúak voltak.

Akadnak olyanok, kik hamarjában nem tudták, kiről van tulajdonképp szó. Milyen is volt? Sápadt és szeplős; orrá tömpe, szeme savószínű. Mikor vigyorgott, és majdnem mindig vigyorgott, arca összegyűrődött, bőrgyűrűk keletkeztek rajta, melyek egy rongyos erszényhez tették hasonlóvá, míg szája nevetés helyett csak sziszegett, hangtalanul. Senkit se szeretett, senkit se gyűlölt. Vállát szokta vonni, ez volt minden véleménynyilvánítása. A tanárok is a vállukat vonták, úgy engedték át minden évben a „felsőbb osztályba”

Most zavartan néztek össze iskolatársai. Keresték egymás között a barátját, ki valamit tudna róla, de senki sem volt barátja. Öngyilkossága okát nem ösmerték. Aznap, mikor föbe lőtte magát, még elment az iskolába, rendesen ebédelt, nem sokat, nem keveset. Minden nagyon váratlanul történt.

Délután a diákok kissé elszontyolodtak. Még mindig üres volt a helye, ez döbbenetete meg őket. Valami következetességet éreztek abban, hogy nem jött el; a halál keménységét, végtelenségét, szigorúságát érezték, kezdetét valaminek, aminek nem lesz soha vége, s szívükben iránta félnék részvét, tisztelet, irigység gerjedezett, mintha kitüntették volna. Mert akit senki se vett komolyan, azt most a halál komolyan vette.

- Szegény – mondogatták –, ki gondolta volna, tegnap még itten ült, ezen a helyen.
- Derék fiú volt – jegyezte meg a latintanárr, azon tépelődve, vajon melyik is lehetett, s akkor látta, hogy téved, mert az, akire gondolt, épp abban a pillanatban szaladt át a folyosón.
- Vékony Pál – biztatgatta magát –, határozottan emlékszem rá. Nagyon szorgalmas tanuló volt.

2

Hófellegek közt ébredt a délutáni hold – sárgán az éjszakai dorbézolástól –, és nézte a diákokat, kik előadás után kisebb csoportokban mentek halottat nézni, a fagyos, tiszta levegőben.

Első pillanatban nem ismerték föl. Kicsi volt, sovány volt, sokkal kisebb, soványabb, mint életében. Halántéka fekete tapasszal volt beragasztva. Arcán valami titok lebegett, lábai összezsugorodtak, egész teste belefért volna egy nagy dobozba. Ruhája a régi, haja; ez a vékony; vörös, fénytelen haj, most is úgy simult a koponyájára, mint sok-sok élettelen cérnaszál.

Nézték távolról, éhes szemmel. Közelebb léptek, s eszükbe jutott, hogy akkor is így hallgatott, mikor felszólították, s egy szót se szólt, fejét mellére nyomta, alázatosan, mint egy vértanú, vagy makacsul, mint egy forradalmár.

De minél tovább bámulták, annál érthetlenebb volt ez a földdarab. Különösen komolysága és jósága. A nevetgélő diák illedelmesen, összetett kézzel feküdt, a halál finom soványságától átszellemült. Úgy látszott, hogy jól beletalálta magát új hivatásába, kényelmesen elnyújtózott, ügyet se vetett rájuk.

3

- Ez Pál – szóltak, minthogy sohase volt becéző neve –; Pál.
- Csak volt – mondta egyikük, aki sokat olvasott.

Megint kicsit eltávolodtak a ravataltól, mely emeletnyi magasnak látszott, zavarukban a cipőjük orrát nézték. Ezt sohase hitték volna felőle. Ajkait egy végső elhatározás különös dacában összeharapta, fogai közt még most is annyi akarat volt; hogy harapófogóval se lehetett volna szétfeszíteni. Szívük megdobbant, milyen szilárd és szigorú. A némettanár, kitől rettegett az egész osztály, nem ilyen szigorú.

„Nem érdemes élni.” Vajon hogy értette ezt? Különféleképp magyarázták. Némelyek azt mondták, hogy az iskola elől menekült a halálba, mások tudták, hogy szívesen tanult, csak „csendes, szerény fiú volt”. Mély, nagyon mély értelme van annak, amit tett, és annak is, amit írt.

- Erős ember volt – szóltak –, egyéniség.
- Cigarettazott – mondta egyik ismétlő –, egyszer szivarozott is.
- Régóta készült erre. Láttátok, hogy nézett tegnap – és a kis diák levette kalapját, összemorcolta a szemét –, így nézett – és mutatta, hogy nézett.

4

Kigyulladtak az ablakok, a diákszobák tintás asztalán bóbiskolt a gyertya. A fiúk háromszögek, tuscsészék, szótárok közt tanulni próbáltak, de sehogy se ment. Egyik nagy falás kenyeret nyelt le, torkába csorgó könnyeivel együtt, a másik fütyülni kezdett, de szájában elhidegült a hang. Akkor valaki sírva fakadt, az asztalra ütött, kiment, nem is mertek többé mozdulni, ültek egymás mellett, lesték az ajtót, nem nyílik-e ki.

Másnap reggel összegyűjtötték a koszorúra való összeget. Díszes koszorút vettek, fekete selyemszalaggal, melyre aranybetűkkel édes szókat írtak a „felejthetetlen eltávozottnak”. Maga a hittantanár temette, ezüsttel szegett fekete köpenyben. A nép, a feketeség, a szemfedő még mindig hihetetlennek tetszett. Különösen az, hogy a pap miatta öltözött ilyen díszbe, mintegy a szolgájaként, az, aki egyszer meg akarta buktatni, *Circumdederunt me...* – énekelték, s mindenki sírt, az öregebb tanárok is. A diákok már értették a latin szöveget: „*Körülvettek engem a halál sóhajtásai és a pokol nyögései...*” Mindez rá vonatkozik, ki nemrég múlt tizenhárom éves, őt vették körül a halál sóhajtásai s a pokol nyögései, ki benn a cifra faládjában a halottak döbrentő nyugalmaival várakozik. Minden halott, még ha gyermek is, olyan, mint egy felnőtt:

Januárban a kis sírt belepte a hó, februárban korcsolyáztak, márciusban hangversenyt tartott az iskola, áprilisban feleltek, májusban a városerdőben majális volt, júniusban diákbál, bizonyítványkiosztás. A szünidő alatt a víz egy-kettő lemosta a diákok arcáról az év gondjait, mindnyájan lesültek, meghíztak. Szeptember elején az iskola előtt könyveket árulnak, melyeket előbb gondosan kigumiznak, hogy nagyobb legyen az értékük. Itt adták el a kis halott könyveit is, melyeket egyik osztálytársának ajándékozott az anyja. Vékony Pál, olvasták a keze írását, s bámulták, milyen szépek a betűi. Meg lehetett állapítani, hogy mindnyájuk között legszebb az ő írása.

Messze, a városon kívül állt a ház, melyben valaha lakott, sárga, földbe süppedt házikó. Nyílt csatornában folyik itt a szennyes, zöld víz, a rothadás rózsaszínű páráival, a szappanlé ezüstjével. Korhatag fahidakon kellett átmenni a gyepes gyalogösvényre, gyermekláncfüvek, pásztortáskák között. Egyenként vagy csoportosan gyakran sétáltak erre a diákok, betekintettek az ablakon, mély sóhajjal. Egy

sovány, idegen varrónő varrt ott, mások laktak már benne, csak a palánkos kertből hajlottak ki a régi napraforgók.

Egy napon valaki forgópisztolyt hozott az iskolába. Akkora volt, mint egy nagyobbacska tollkés. Állítólag ezzel ölte meg magát. Kézről kézre adták, belenéztek a szűk, fekete csőbe, s hideg lúdbőrzött végig a gerincükön.

5

A kisdiaákokból komoly, fölényes nagydiákok váltak. Nemsokára eldőlt az is, ki kövéredik, ki kopaszodik majd meg, már látni lehetett a honatyák, a szereplő ügyvédek, a mellbajos hivatalnokok körvonalait. Egyikük, aki az önképzőkörbe verseket írt, titokban visszavásárolta a halott könyveit, selyempapírosba kötötte, s esténként borzongó élvezettel nézegette. Fölfedezte, hogy a történelmi könyvében a magyar királyok halálozási évszámát mindig aláhúzta, amiből azt következtette, hogy évekig járt közöttük az önkéntes halál gondolatával. Mást is fölfedezett. Vékony Pál hagyatékába történetesen elkeverődött egy angol könyv is, melyet valaki valamikor náluk felejtetett. Csodájára járt mindenki. Híre futott, hogy angolul is tudott, folyékonyan beszélt angolul. A tanárok egyszer-másszor példaképül állították azok elé, kik a nyelvekben nem tanúsítottak kellő előmenetelt.

Különben nem volt szükséges emlegetni, állandóan gondoltak rá. Mikor elkorhadt a fakereszt, melyet a temetéskor vertek be a földbe, csinos köemléket állítottak neki. Érettségi után pedig még egyszer megkoszorúzták a sírt, csak azután utaztak föl az egyetemre.

6

Budapesten eleinte nem érzik jól magukat a vidéki „gólyák”. Rendesen elfoglalnak egy egész diákkaszárnyát, melybe beleviszik az iskola s a vidék szellemét. Esténként egymás szobájába gyűlnek össze.

– Emlékeztek rá? – kérdezte az orvosnövendék, ki aznap boncolt először, s bölcselkedő kedvében volt.
– Hogy múlik az idő. Maholnap már öt éve.

– A testvérünk volt – tette hozzá valaki, kit nem lehetett látni a sötétben –, a legjobb barátunk – senki se szeretett bennünket úgy, soha.

Ebben mindnyájan megegyeztek, a jogászok, bölcsészek, orvosnövendékek, műegyetemi hallgatók mind meghatottan ösmerték el, hogy sohasem csalatkoztak benne, akiből nem lett se ügyvéd, se tanár, se orvos, se mérnök, csak tizenhárom éves kis halott maradt, mindörökké.

– Én már nem emlékszem rá – szólalt meg valaki. Milyen is volt a haja?

– Olyan szökés – és köhögött a beszélő –, egészen szöke – és várt –, aranyszöke.

– Nagy volt?

– Magas, úgy tudom, mindnyájunknál magasabb. Senki se nagyobb nála – és körültekintett, hogy szemügyre vegye a többieket –, senki sem - mondotta határozottan.

7

Téli estéken, mikor az udvarra nyíló diákszoba ablakain a zúzmara csillogása szűrődött be, lámpagyújtás előtt sokáig beszéltek róla.

– Hallottátok hegedülni?

Figyelem, csodálkozás, csönd.

– Mert gyönyörűen hegedült. Én hallottam egyszer, mikor az ablakuk előtt mentem el. Igazán művészién játszott – mondta a jogász, ki leendő zsíros pörökről ábrándozott, mély és igazi érzéssel.

Énekeltek, füttyörésztek, gyufát pattogtattak a sötét szobában.

Azután meggyújtották a lámpát, előkészítették a csészéket, és míg forralták a teát, a borszeszláng kék lobogásában megjelent az ő sovány, szomorú képe.

Körötte vékony fénykarika rémlett.

Ez pedig napról napra élesebb és határozottabb lett.